

BEJAN-TOPSI VALENTIN*

Katolicizmus és a katolikus hitoktatás jogi szabályozása Szerbiában

Összevetve a magyar szabályozással

A Szerbia területén élő katolikus közösségek jogi lehetőségeiről, és a katolikus nevelés, hitoktatás alkotmányjogi, konkordatárius jogi, kánonjogi, valamint aktuális törvényi szabályozásáról szeretnék egy rövid képet nyújtani jelen tanulmány keretei között, figyelembe véve a nemzet sokszínűségét, az ország ortodox többségű voltát.

A kánonjog érvényesülése egy adott országban erősen függ a konkordátum adta lehetőségektől, amelynek fényében módosulhat az alkotmány, születhetnek új törvények. Továbbá a konkordatárius jog számos lehetőséget hordoz magában egy adott ország katolikus hívei számára, jogot biztosít az egyház evangelizációs küldetése teljesítésében.¹ Voltak a történelem folyamán olyan konkordátumok, amelyek valóban jól sikerült egyezménynek bizonyultak, de voltak sajnos kevésbé hatékonyak is. Szerbia tekintetében nagyon érdekes utakat járt meg a konkordátum. Bár nem feladatom kelemezni a konkordátum születésének alakulását, mégis az ide vonatkozó kutatásaim alatt úgy ítélem meg, hogy szükséges szót ejteni erről, különös tekintettel arra, hogy ezen konkordátumok mindegyike rendelkezett a katolikus nevelésről, az iskolákban való hitoktatásról.

A Szerbia és Vatikán közötti első, egyezményre törekvő tárgyalások már a 19. század végén megkezdődtek, de maga a konkordátum nem született meg, mivel a szerbiai ortodox papság erősen ellenezte. Hozzá kell tennünk azt is, hogy az akkori Szerbiában a katolikusok létszáma igen csekély volt, és egy korábbi megegyezés értelmében azok is a magyar király fennhatósága alá tartoztak.² Mindeközben Szerbia és az Osztrák-Magyar Monarchia közötti viszony fokozatosan romlott, és talán éppen ezért Szerbia mindent

* Phd-ösztöndíjas, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Kánonjogi Posztgraduális Intézet.

¹ Az Apostoli Szentszékkel kötött megállapodások nemzetközi szerződésnek minősülnek, mivel a Szentszék a nemzetközi jog sajátos alanya. SCHANDA BALÁZS: *Magyar állami egyházjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 7. p.; vö: SCHANDA BALÁZS: *Az Apostoli Szentszék a nemzetközi jogban*, in: JK LIV 1999/7-8. 315–328. pp.

² Az Osztrák-Magyar Monarchia egyházpolitikájáról ld. bővebben: MANN MIKLÓS: *Kultuszminiszterek egyházpolitikája a 19. században*, in: Nagy Péter Tibor (szerk.): *Oktatáspolitikai és vallásszabadság. Állam – egyház – iskola – társadalom a 20. században*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000. 169–172. pp.; SZENTKLÁRAY JENŐ: *Száz év Délmagyarország újabb történetéből, tekintettel a III. Károly és Mária Terézia korabeli előzményekre*, Temesvár, 1879.

megett annak érdekében (még konkordátum megkötése útján is), hogy a Monarchiához tartozó katolikusokat kivonja a király keze alól.³

Szerbia felajánlotta tehát a Szentszéknek a konkordátum megkötésének lehetőségét, amely gesztust a Vatikán látszólag örömmel fogadott, és amelyet a felek nevében 1914. június 24-én írtak alá Vatikánban: Raffaele Merry del Val államtitkár és Milenko R. Vesnitch, a szerb király képviselőjében.

A konkordátum 22 pontot tartalmazott, melyek értelmében a szerbiai katolikus egyházat teljes szabadság illette az állami törvények betartása mellett, ugyanakkor megalkult a belgrádi érsekség és a Scopia-i szufraganeus egyházmegye.⁴

A konkordátum 10. cikkelye foglalkozott a katolikus neveléssel, a hitoktatással, és kimondta, hogy a fiatalok vallásos nevelése minden iskolában az érseknek van alárendelve, meghatározott egyházmegyékben a püspöknek. Az állami iskolákban a hitoktatást végző katekétákat a püspök, az Oktatási Miniszter egyetértésével nevezi ki. Szó volt még a cikkelyben arról is, hogy amennyiben a katekéta alkalmatlan a feladatra, a püspök eltávolíthatja és a miniszter hozzájárulásával új munkatársat nevezhet ki.⁵

A nevelésről szólt a 11. cikkely is, éspedig az egyházi személyek képzésére létrehozható szemináriumról, a fővárosban vagy a főváros közelében, ahol az egyház a kánoni előírásoknak megfelelően tarthat fenn ilyen intézményt, amelyben a növendékek szerb nyelven tanulhattak.⁶

³ „A szarajevói merénylet miatt az Osztrák-Magyar Monarchia és Szerbia között 1914 nyarán fellépő diplomáciai válság az Apostoli Szentszékét kényes helyzetbe hozta. Egyfelől négy nappal az osztrák trónörökös meggyilkolása előtt, június 24-én írták alá a Vatikánban azt a konkordátumot Szerbiával, amely az ott élő, csekély számú katolikus érdekeinek védelmében született, s amelynek megakadályozására Bécs külügyi apparátusa hiábavaló erőfeszítéseket tett; másfelől ez a körülmény nem változtatott X. Piusz pápának és közvetlen munkatársainak azon meggyőződésén, hogy a Habsburgok Birodalma a katolicizmus védőbástyája Európa közepén. A korabeli iratok és a későbbi visszaemlékezések ellentmondásosak arra nézve, hogy a következő hetekben a pápa milyen üzeneteket küldött az agg Ferenc Józsefnek, akit egyébként vallási kötelezettségeit példászerűen teljesítő uralkodónak tartott. Rafael Merry del Val bíboros-államtitkár utóbb úgy nyilatkozott, hogy a Monarchia követségi ügyvivőjével ő azt közölte: a Szentszék álláspontja szerint „Ausztriának nem szabad engednie, joga van a hivatalos elégtételhez és saját léte védelmezéséhez, de nem nyilvánította ki soha azon reményt vagy véleményt, hogy a fegyverekhez nyúlhat”. GÁRDONYI MÁTÉ: *A Szentszék és az I. Világháború*, in: *Vigilia*, 5/2015. 322. p. A magyar-szerb viszonyról ld. részletesebben: GLATZ FERENC: *Történelmi megbékélés, de hogyan? Szerbek, magyarok között...* in: *História*, XXXIII. évf., 2011/1-2. 51–62. pp.

⁴ A belgrádi érsekség keretében működhetett a bánági apostoli kormányzóság. Az 1935. évi adatok szerint 200 872 katolikus hívője volt, ebből 78 980 magyar és 111 182 német ajkú. Az ott élő szerb és román lakosság számának felét tették ki a római katolikusok. Vö: SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN: *Vallás és egyház a jugoszláviai magyarság életében*, in: *Új Symposion*, Forum Novi Sad, 1990/1–2. 45. p.; SALACZ GÁBOR: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*. München, 1975. 120. p.; SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ: *Németek a Vajdaságban*, in: *Híd*, I. évf., 1934/4. 31–32. pp.

⁵ „L'istruzione religiosa della gioventù cattolica è sottoposta, in tutte le scuole, all'Arcivescovo ed al Vescovo nelle rispettive diocesi. Nelle scuole dello Stato essa verrà impartita da catechisti che, previo comune accordo, saranno nominati dal Vescovo e dal Ministro dell'Istruzione Pubblica e dei Culti. I Vescovi possono interdire l'insegnamento religioso, anche nelle scuole dello Stato, a quei catechisti che si mostrassero non adatti alla missione loro affidata, dandone partecipazione al Ministero dell'Istruzione Pubblica e dei Culti, per procedere ad altra nomina. Il Regio Governo stipenderà i catechisti nelle scuole dello Stato. La qualità di parroco non è incompatibile con quella di catechista.” (<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>, letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

⁶ „Per la formazione di giovani serbi idonei al sacerdozio cattolico sarà istituito un seminario nella capitale o nelle sue vicinanze, cui lo Stato fornirà un'equa annua dotazione, restando all'autorità ecclesiastica rispettiva

Maga a konkordátum több szempontból is nagyon érdekesnek tűnik; egyrészt azért, mert kellemetlen volt a Szentszék számára az Osztrák-Magyar Monarchiával való jó kapcsolata miatt, másrészt, mert nem találhatjuk meg annak szövegét az AAS-ben,⁷ hanem csak a rá való utalást.⁸ Elképzelhető, hogy a közelgő I. világháború miatti egyéb teendők gátolták a Szentszékot abban, hogy hivatalosan is megjelenesse a konkordátum szövegét az AAS-ben, de az is elfogadható magyarázat lehet, hogy a Szentszék a Monarchiával ápolt kapcsolatai miatt nem kívánta feltűnő módon közölni az egyezményt, vagy épp az ortodox többségű Szerbia miatt történt mindez. Egy bizonyos, hogy a konkordátum szövegének végén van egy megjegyzés,⁹ amely konkrétan leírja, hogy a hivatalos, aláírt, lepecsételt konkordátum a 89-es borítékban található az Államtitkárságon. Továbbá, szintén ebben a megjegyzésben esik szó arról, hogy a konkordátum preambulumában a felek fordított sorrendben szerepelnek, amely a másoló hibája, de ez ne jelent senki elítélését az ilyen jellegű dokumentumokat illetően.

Újabb tárgyalásokról szóló feljegyzések láttak napvilágot jóval az első világháború után, amelyek az 1930-as évek közepére konkretizálódtak, és úgy tűnik, hogy sikerrel értek véget Szerbia és Szentszék között. Ennek következtében 1935. július 25-én a friss konkordátum aláírására került sor. A konkordátum aláírása után Szerbiában új kormány alakult, az egyezmény szövegét pedig a parlament elé terjesztették szavazásra, de az ortodox többség tiltakozása miatt levették a napirendről. Az 1937. július 24-i ülésen, bár csekély különbséggel, de sikerült a parlamentnek megszavaznia a konkordátumot. A fővárosban ezek után hatalmas tüntetések bontakoztak ki, ahol azt kifogásolták, hogy a Szentszékkel kötött megállapodás kedvezőbb helyzetbe juttatta a katolikus egyházat az ortodox egyházzal szemben.¹⁰ Ezek után a miniszterelnök nem terjesztette a szenátus elé ratifikálás céljából a konkordátumot, így ez a kísérlet meghiúsult.¹¹

Ez a sikertelen konkordátum biztosította volna többek között a vallásszabadságot, továbbá kormányzóságok létrehozását, a szabad püspöki kinevezéseket, az Apostoli Szentszékkel való kapcsolattartás lehetőségét, az egyházkormányzás szabadságát, a

la cura di sistemarlo e governarlo in conformità delle disposizioni canoniche. In questo seminario sarà usata per le discipline non ecclesiastiche la lingua d'insegnamento serba.” (<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>, letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

⁷ Acta Apostolicae Sedis, a Szentszék hivatalos lapja.

⁸ „A serenissimo Principe, Serbici regni Regente: Son Éminence Cardinal Merry del Val, Secrétaire État. - Rome. Nisch, 22. J'apprends à l'instant avec une douloureuse émotion la nouvelle du décès du Souverain Pontife, et je m'empresse de transmettre à Votre Éminence avec mes sincères condoléances, l'assurance que en mon pays le souvenir du Saint-Père sous les auspices duquel le Concordat avec la Serbie a été conclu sera religieusement conservé. ALEXANDRE”, in: AAS 06, 1914. 446. p.

⁹ „Dall'esemplare a firme autografe e sigilli dei plenipotenziarii in *Busta 89* nell'Archivio della segreteria di Stato. Ibid. l'esemplare a firma autografa e sigillo di Alessandro, Principe ereditario di Serbia, con cui, in nome di Re Pietro I e in data di Valievo 25 agosto 1914, ratifica il concordato. Ibid. inoltre una comunicazione a firma autografa del Vesnitch in data di Roma 12 marzo 1915, con cui, al Card. Gasparri, Segretario di Stato di Sua Santità, si dichiara “que le titre et le préambule de rinstrument de la ratification du Concordat ... portent les deux Contractants en ordre inverse par la faute du copiste... et ne doit aucunement porter préjudice à l'ordre consacré pour cette catégorie de documents, et reservant la présence au Saint-Siège”. (<http://licodu.cois.it/?p=4105&lang=en>, letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

¹⁰ A két egyházhoz tartozók számbeli megoszlásáról a 20. század elején és napjainkban ld. GABRITY MOLNÁR IRÉN: *A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken*, in: *Távlatok (A magyar jezsuiták folyóirata)*, Budapest 1997/6. 767–769. pp.; *Szerbiai Statisztikai Hivatal Évkönyve*, 1992. 217. p.

¹¹ MILOŠ MISOVIC: *Srpska crkva i konkordatska kriza*. Beograd, 1983. 146. p.

szervezetek szabad tevékenységét, az egyházi egyesületek zavartalan működését és nem utolsósorban a hitoktatást.

Bár nem fogadták el a konkordátumot, a vallásszabadság és a hitoktatás biztosítása volt Jugoszláviában, ellenben hamarosan következett a második világháború, majd a vallásüldözés. A II. világháború kezdetén Jugoszlávia szétbomlott, 1945-ben pedig szövetségi népköztársaság lett, amely kimondta ugyan a vallásszabadságot, az állam és az egyház szétválasztását, de ennek ellenére hatalmas vallásüldözés kezdődött: a papság 13 %-át kivégezték, 50 %-át bebörtönözték (köztük Stepinac, Zágrábi érseket), a katolikus iskolákat és szervezeteket bezárták, illetve felszámolták.

Az 1950-es években a katolikus egyház képviselői erősen harcoltak jogaikért, sőt még a Vatikán is kifejtette nézeteit, Domenico Tartini bíboros államtitkár a következőképpen fogalmazta meg óhaját: „A katolikus egyház azt követeli, hogy joga legyen lelkipásztori tevékenységét folytatni, vagyis szabadon taníthassanak és prédikálhassanak. Minden más mellékes, nem csak az egyházi tulajdon, de még Stepinac érsek is.”¹² A legfontosabbnak tehát Vatikán is az ígéhirdetést valamint a vallásoktatást tartotta.

A megegyezésre való törekvések, ha lassan is, de úgy tűnik, megvalósultak, bár Titó feltételeket támasztott az egyházzal szemben, mivel belátta, hogy ezt az erős közösséget nem lehet megsemmisíteni. Az volt az egyik fő követelménye, hogy a katolikus papok szerepe csak a vallásra korlátozódjon: „A római katolikus egyházzal a *modus vivendi* még mindig lehetséges. Ennek legfőbb feltétele, hogy az egyház a vallásra korlátozza tevékenységét. A papok egyénileg folytathatnak politikai tevékenységet, de csak a meglévő társadalmi rend keretein belül. A jugoszláv kormány nem követeli, hogy az egyház, vagy a papok egyénileg szocialista vagy különösen kommunista propagandát folytassanak. Azt sem kívánják, hogy leváljanak a Vatikánról, de patrióta nézeteket kell képviselniük,” majd régi hasonlattal élve így fejezte be: „és meg kell adniuk a császárnak, ami a császáré.”¹³

Bár a diplomáciai kapcsolatok még nem álltak helyre, de lassan változás következett be a katolikus egyház életében, miután 1952. április 27-én elfogadták a vallási közösségek státuszáról szóló törvényt, és csökkentették a keresztények elleni megtorlásokat.¹⁴ „1966-ban Jugoszlávia és a Vatikán protokollt írt alá egymással, amit 1970-ben a diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele, majd Tito 1971-es vatikáni látogatása követett.”¹⁵ 1970-ben Belgrádba érkezett a pronuncius, 1986-ban pedig a Bánátot önálló püspökség rangjára emelték Szabadka és Nagybecskerek székhellyel. 1989 után, mint a többi volt kommunista államban, úgy Szerbiában is nagyon sok pozitív változás állt be.¹⁶ 1990-ben a kultuszminisztérium úgy rendelkezett, hogy töröljék az oktatás programjából a marxizmust, és azonnal vezessék be a hitoktatást. Így ettől kezdve ugyan fakultatív módon, de végezhető volt hitoktatás az állami iskolákban.

¹² The National Archives–Public Records Office, London. Foreign Office Papers, 371/ 95571 RY 1781/33.

¹³ The National Archives–Public Records Office, London. Foreign Office Papers, 371/ 102266 WY 1781/32.

¹⁴ Vö.: VUKMAN PÉTER: *A katolikus egyház Jugoszláviában az 1950-es évek elején a brit diplomaták jelentéseinek tükrében*, in: *Belvedere Meridionale, Történelem és társadalomtudományok*, XXI. évfolyam, 3-4 szám, 2009. 50. p.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Jövő évek küszöbén a Bánati Püspökség*, Hitélet, 25, 1987. 3. 1. p.

A Szerb Köztársaságban a hitoktatási helyzet hasonló, mint Romániában, ahol szintén erős kisebbségben vannak a katolikusok, néhány különbség azonban mégis felfedezhető. Nézzük meg először azokat az alapjogokat, amelyeket a Szerb Köztársaság alkotmánya biztosít. Az általánosnak mondható lelkiismereti és vallásszabadság kérdésével kapcsolatban az alkotmány alapvető vallásszabadsági, lelkiismereti, hovatartozási elveket fogalmaz meg, amelyeket más ország alkotmányában is megtalálunk. Annak 43. szakasza kifejti, hogy a szülőnek joga van gyermekét saját meggyőződése szerint nevelni, valamint vallási és erkölcsi oktatásban részesíteni.¹⁷

A hitoktatás részletes szabályozására ezen államban csak később került sor, mégpedig 2001-ben, érthető módon, hiszen az országban az előző években háború volt. Nézzük meg kicsit alaposabban, miként alakult Szerbiában a hitoktatás jogszabályi szintű rendezése.¹⁸

A kezdetekről a következőket olvashatjuk a szabadkai egyházmegye honlapján: „A 2001-ben a Föderáció palotájában megtartott kerekasztal után nyilvánvalóvá vált, hogy komoly megfontolások előtt állunk, ami a hittan bevezetését illeti az állami iskolákban. Ezen a megbeszélésen jelen voltak a muzulmánok Szandzsákból és Belgrádból, a katolikusok, protestánsok és a zsidók. Három minisztérium képviselői, vagyis a szövetségi és a köztársasági vallásügyi minisztérium és a köztársasági tanulmányügyi és sport minisztérium.

A második találkozón a Föderáció palotájában megbeszéltek egy modellt, amely alapján bevezetik a hittant az állami iskolákban. Jelen volt mindkét vallásügyi miniszter és minden Egyház és hitközösség képviselője. A következő sémám választották ki: a hittan választható tantárgy lesz, amely a kiválasztása után kötelezővé válik. Az alternatív tantárgy az erkölcsstan.”¹⁹

A 46/2001-es rendelet állapította meg első ízben azoknak a közösségeknek a nevét, amelyek bevett, azaz hagyományos egyházaknak tekinthetőek: „Hagyományos egyházak és vallási közösségek a következők: Szerb ortodox egyház, Iszlám közösség, Katolikus egyház, Szlovák evangélikus egyház, Zsidó hitközösség, Keresztény református egyház és Keresztény evangélikus egyház.”²⁰

Érdekes különbséget tett a rendelet az általános iskolások és a középiskolások között. A középiskolásoknak látszólag nagyobb önállóságot biztosított a tantárgy megválasztásában, de elrendelte, hogy a választásról a középiskolások kötelesek értesíteni a szülőket vagy a gyámjukat. „Učenik srednje škole može odlučiti da pohađa versku nastavu ili nastavu alternativnog predmeta, uz obavezno upoznavanje roditelja, odnosno staratelja sa odlukom.”²¹ Az általános iskolások esetében pedig értelemszerűen a gyermek szülei

¹⁷ USTAV REPUBLIKE SRBIJE, Član 2. 8. novembra 2006, in Sluzbeni glasnik RS br. 98/2006.

¹⁸ A hitoktatás résztvevőiről, anyagáról ld. bővebben: TARJÁNYI ZOLTÁN: *Kateketika I. A hitoktatás elmélete és története*. Szent István Társulat, Budapest, 2000. 60–145. pp.

¹⁹ <http://www.suboticka-biskupija.info/vjeronauk.php>, letöltés ideje, 2017.05.25.

²⁰ 46/2001. uredba o organizovanju i ostvarivanju verske nastave i nastave alternativnog predmeta u osnovnoj i srednjoj školi, Službenom glasniku Republike Srbije: „Tradicionalne crkve i verske zajednice su: Srpska pravoslavna crkva, Islamska zajednica, Katolička crkva, Slovačka evangelička crkva a.v., Jevrejska zajednica, Reformatska hrišćanska crkva i Evangelička hrišćanska crkva a.v.”

²¹ Sluzbeni glasnik RS br 46/2001. Hivatalos közlöny- Szerb Köztársaság: „A középiskolás diák eldöntheti, hogy vallási nevelésre vagy más választható tantárgyra jár, amiről köteles értesíteni a szülőt, illetve gyámot (nevelőt).”

vagy a gyámja döntött afelől, hogy a hittan mellett teszi le a voksát, vagy egy választható tantárgy mellett.

A rendelet értelmében a hittan kötelező lett azon gyermek számára, aki a hittant választotta, a választható tantárgy pedig szintén kötelező lett az azt választó tanuló számára. Így kiküszöbölték a nem éppen szerencsésnek mondható helyzetet, hogy amíg a hittanosok az órán vesznek részt, a többiek az udvaron játszanak.

A rendelet lehetővé teszi azt, hogy mindenki részesüljön hitoktatásban,²² és nem szab meg minimális létszámot az órák megtartásához, ellentétben néhány más ország szabályozásával, ahol megtalálható ez a megszorítás.²³ Továbbá deklarálja a jogszabály, hogy a hitoktatás a Szerbia területén lévő hagyományos egyházaknak és vallási közösségeknek van megszervezve és kivitelezve, függetlenül attól, hogy az adott területen hány hívó van.²⁴

Bizonyos szabadságot megadva az egyházaknak a rendelet megtart egyes fakultásokat az állam hatáskörében, a következőképp szabályozva a tankönyvek, segédesszközök használatát: „a tankönyvet és a hitoktatáshoz szükséges egyéb tanítási segédesszközt a művelődési és sport miniszter hagyja jóvá a hagyományos egyházak és vallási közösségek ajánlatai alapján.”²⁵

Ezen felül az állam határozza meg a hitoktatók szakképzésének fajtáját oly módon, hogy az oktatási és sport minisztérium egyeztet a vallásügyi minisztériummal és az egyházakkal. A hitoktatók névsorát pedig a vallási közösségeknek szintén fel kell terjeszteni jóváhagyásra az oktatási és sport minisztériumhoz.

A hitoktatás valamint a választható tantárgy finanszírozását az oktatási és sport minisztérium költségvetése biztosítja, a következőképp szabályozva a kérdést: „Az oktatási és sport minisztérium biztosítja a bruttó juttatást a hagyományos egyházaknak és vallási közösségeknek az alkalmazott tanító óraszámának függvényében.”²⁶

A hittan és a választható tantárgy óraszámát a rendelet heti egy órában állapítja meg, amelyek keretében a diákok osztályzatot kapnak, ám ezek a jegyek nem befolyásolják a diákok átlageredményét.

Megállapítja továbbá a jogszabály, hogy a hittant és a választható tantárgyat a 2001/2002-es tanévtől vezetik be az általános iskola és a középiskola első osztályában, amelyet majd az oktatási és sport minisztérium által kijelölt bizottság felügyel.

A rendelet következtében 2001 őszén a Szerb Köztársaság területén is megkezdődött a hitoktatás, mégpedig a következő nagyságrend szerint: „százalékban kifejezve a hitok-

²² Egyébként a hitoktatás és a vallásoktatás nem teljesen szinonim fogalmak, a különbségtételről ld. bővebben: SZENTMÁRTONI MIHÁLY: *A vallásoktatás akkordjai. A hitoktatás technikája és művészete*. Agapé, Szeged, 2001. 6. p.; BERNOLÁK ÉVA: *Hittansztori? Visszaemlékezés hitoktatásunk harminc esztendejére*. Egyházfórum, 1994. 32–34. pp.; protestáns szemszögből pedig: STEPHEN KAUFMANN: *Kezdjük az alapoknál! A keresztyén iskolai oktatás legfontosabb építő elemei*. ACSI Keresztyén Alapítvány, 2008. 57–67. pp.

²³ Pl. lengyel szabályozás, vö.: 36/1992., 2-5 §. in: Dziennik Ustaw 1992. 591. p.

²⁴ Sl.glasnik RS br 46/2001.: „Verska nastava se organizuje i izvodi za tradicionalne crkve i verske zajednice u Republici Srbiji, bez obzira na broj vernika u određenju sredini.”

²⁵ Sl.glasnik RS br 46/2001.: „Udžbenike i druga nastavna sredstva za versku nastavu odobrava ministar prosvete i sporta na usaglašeni predlog tradicionalnih crkava i verskih zajednica.”

²⁶ Sl.glasnik RS br 46/2001.: „Ministarstvo prosvete i sporta obezbeđuje bruto naknadu tradicionalnoj crkvi i verskoj zajednici po angažovanom času nastavnika.”

tatásra az általános iskola első osztályában a gyermekek 53%-a iratkozott be, a középiskolában pedig 29%.²⁷

A hittan és a választható tantárgy (polgári nevelés) bevezetése után, 15 évvel később vegyessék a tapasztalatok és a vélemények a két tantárgy tekintetében, olyannyira, hogy még az is felmerült Szerbiában, hogy megszüntetik ezeket a tantárgyakat. 2015. december 22-én Srđan Verbić oktatási miniszter egy nyilatkozatot tett, melyben kifejtette, hogy a hitoktatásnak és a polgári nevelésnek mint választható tantárgyaknak a bevezetése megosztotta a diákokat, pedig az a cél, hogy az iskolai neveléssel és oktatással harcoljanak a diszkrimináció ellen. „Szemmel láthatólag valamit nem jól csináltunk”-mondta a miniszter. A politikus szerint fontos meghatározni azokat a készségeket és azt a tudást, amelyekkel szeretnénk, ha gyermekeink az iskola befejezése után rendelkeznének, és ezután eszerint kell alakítani a tantárgyakat.

Így a hitoktatás és a polgári nevelés tantárgyak revíziója egyben az összes tantárgy hasonló felülvizsgálatának szükségességét is felveti, a miniszter szerint ugyanis újra kell gondolni az oktatás átszervezését a végcél, illetve a várt eredmény tükrében.²⁸

Úgy, mint egész Európa, Szerbia is ki van téve a migrációnak, amely hatására egy pluralista társadalom jött létre. A különféle felekezetekhez és a felekezetekhez nem tartozóknak akarta az állam megadni a lehetőséget, hogy mindenki a saját meggyőződése szerinti nevelésben részesüljön, elkerülve ezzel a diszkrimináció látszatát. Am kitűnik az oktatási miniszter nyilatkozatából, hogy éppen ezt a célt nem sikerült elérni, amelynek következtében újra kell gondolni az egész szabályozást.

2017 februárjában az új oktatási miniszter, Mladen Šarčević kijelentette, hogy továbbra is kötelezően választható tantárgy marad a polgári nevelés és a hitoktatás, hozzátevé: e tantárgyak státusza a jövőben sem fog változni.

Összehasonlításként röviden kitérek a magyarországi hitoktatás hatályos szabályozására, amely a szerbiai gyakorlathoz hasonlóan a legtöbb európai országban most már azonos. 2013-ig a magyarországi állami iskolákban a hitoktatás fakultatív és órarenden kívüli volt, melyet az állam finanszírozott.

A 2011. évi Köznevelési törvény értelmében 2013 szeptemberében elkezdődött az állami és önkormányzati iskolákban felmenő rendszerben a hit és erkölcsstan, illetve az erkölcsstan oktatása. A törvény alternatív megoldást kínál a szülőknek, akik gyermekeik számára választhatják a hit és erkölcsstant, vagy az erkölcsstant, kötelezően választható tárgyként.

Felmenő rendszerben vezetik be a hit- és erkölcs oktatását, mégpedig úgy, hogy az iskola (óvoda, kollégium) köteles együttműködni az érdekelt egyházi jogi személyekkel, akik maguk határozzák meg a foglalkozások tartalmát. A tárgyi feltételeket az oktatási intézmény biztosítja, viszont a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, a hitoktatásra való jelentkezés megszervezése és a foglalkozások ellenőrzése az egyházak feladata.²⁹

²⁷ <http://www.suboticka-biskupija.info/vjeronauk.php>; letöltés ideje: 2017. 05. 29.

²⁸ Vö.: <http://www.vajma.info/cikk/szerbia/23075/Verbic-A-hitoktatas-es-a-polgari-neveles-megosztotta-a-diakokat.html>; letöltés ideje: 2017. 05. 29.

²⁹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. A hitoktatásra vonatkozó rendelkezéseinek hatálybalépése: 2013. 09. 01. 35. § (1) Az állami általános iskolában az erkölcsstan óra vagy az ehelyett választható, az egyházi jogi személy által szervezett hit- és erkölcsstan óra a kötelező tanórai foglalkozások része.

Teljesen új helyzet alakult ki a törvény megszavazása és hatályba lépése között, hisz a Magyar Katolikus Egyháznak általános elveket kellett megfogalmazni a hitoktatással kapcsolatban, az egyházmegyéknek szintén a helyi viszonylatoknak és igényeknek megfelelően meg kellett szervezni egyházmegyei szinten a hitoktatást, de nagy szerep jutott ebből a szervezési munkából a helyi plébániáknak, plébánosoknak és hitoktatóknak, akiknek fel kellett venniük a kapcsolatot az oktatási intézményekkel, egyeztetni kellett a mindenkinek megfelelő időpontokat, valamint választani kellett a megengedett és finanszírozott hittankönyvek közül, amit az Egyházmegyével és a KLIK³⁰-el is kötelező volt jóváhagyatni.

Ez a szervezési munka nagy erővel folyt minden szereplő részéről, hisz az idő nagyon sürgetett, ami miatt tapasztalni lehetett egy bizonyos fokú káoszt is. Nem csupán az adminisztrációs zűrzavar jelentett gondot, hanem a kellő számú képzett, karizmatikus hitoktató hiánya is. Van ugyan sok olyan hitoktató, aki elvégezte a főiskolát, diplomát szerzett, de lelkipáosztorként tapasztalni lehet, hogy nincs meg mindegyiknek a karizmája a hit átadásához, vagy nem mindegyik érzi magáénak az evangéliumot, sőt olyan abszolválts is van, aki megélhetési lehetőséget lát ebben a munkában. Ilyen körülmények, és főleg személyi feltételek mellett dönteni kellett, és a kialakult sürgető helyzet ellenére jól kellett dönteni, annak tudatában, hogy azok a gyerekek, akik az etikát választják hittan helyett – ugyancsak a nem kellően képzett etika tanárok miatt – egy lazább oktatásban vesznek majd részt, ezzel megnehezítve azoknak a gyermekeknek az érzéseit, akik hittanra fognak járni. Ezek a kezdeti vegyes tapasztalatok a hazai hitoktatással kapcsolatban, azonban el kell telnie jó néhány évnek, hogy megalapozott következtetéseket tudjunk levonni.

Visszatérve a szerbiai hitoktatás szabályozásához, úgy tűnik, hogy az országban általános oktatásról szóló törvény van készülöben, amelyben viszont nincs kihangsúlyoz-

(2) A hitoktatást csak olyan módon lehet megszervezni, hogy az óvodában az óvodai foglalkozások, a közép fokú iskolában a tanórai foglalkozások, a kollégiumban pedig a kollégiumi foglalkozások rendjéhez illeszkedjék.

(3) Az óvoda, az iskola és a kollégium az egyházi jogi személy által szervezett hit- és erkölcsstan oktatással kapcsolatos feladatok ellátása során együttműködik az érdekelt egyházi jogi személlyel. Az egyházi jogi személy által szervezett és felügyelt hit- és erkölcsstan órák és foglalkozások tartalmát az egyházi jogi személy határozza meg az adott egyház iránymutatása szerint.

(4) A hit- és erkölcsstan oktatás tartalmának meghatározása, a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, a hit- és erkölcsstan oktatásra való jelentkezés szervezése, a foglalkozások ellenőrzése az egyházi jogi személy feladata. Az óvoda, az iskola, a kollégium - a nevelési-oktatási intézményben rendelkezésre álló eszközökből - köteles biztosítani a hit- és erkölcsstanoktatáshoz szükséges tárgyi feltételeket, így különösen a helyiségek rendeltetésszerű használatát, valamint a jelentkezéshez és működéshez szükséges feltételeket.

³⁰ 2. § (1) Hivatalos Értesítő: 22/2013.: (VII. 5.) *EMMI utasítás a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Szervezeti és Működési Szabályzatáról*: 2. § (1) Az Intézményfenntartó Központ központi szervből, területi szervekből, valamint önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeti egységként működő köznevelési intézményekből (a továbbiakban: köznevelési intézmény) áll. (2) 4 A központi szerv főosztályokból áll. A központi szerv főosztálya osztályokra tagozódhat. (3) 5 A főosztályt főosztályvezető, a Fejlesztési és Projektigazgatóságot főosztályvezető besorolású igazgató vezeti. Az osztályt főosztályvezető-helyettes vagy osztályvezető vezeti, kivételesen a főosztályvezető közvetlen vezetése alatt állhat. A főosztályvezető helyettesítésére - szervezeti egység vezetése nélkül, az engedélyezett vezetői létszámon belül - egy főosztályon belül egy főosztályvezető-helyettesi munkakör létesíthető. A fejlesztési és projektigazgató az elnököt nem helyettesíti. (4) 6 Az Intézményfenntartó Központ területi szervei a járási, fővárosi kerületi tankerületek és a megyeközponti tankerületek (a továbbiakban együtt: területi szerv).

va e két tantárgy (hitoktatás és polgári nevelés) kötelező volta. Kérdés az, hogy ha elkészül az új törvény, milyen lehetőségeket, valamint milyen irányt mutat majd az oktatás a nevelés és a hitoktatás szempontjából?

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Szerbiában a katolikus egyház, mint kisebbségi közösség kevésbé tudta érvényre juttatni egyetemes küldetését, egy olyan országban, ahol az ortodox ellenállás következtében többszöri próbálkozás, megállapodás után sem került elfogadásra a Vatikánnal kötött konkordátum. Ilyen körülmények között az állami törvények kevés teret biztosítottak a katolikus egyháznak, éppen ezért tartottam fontosnak a tanulmány első felében világos képet festeni a konkordátumok születéséről és el nem fogadásuk okairól.

A konkordátumok elfogadásának megghiúsulása ellenére a délszláv háború után a katolikus egyház helyzete normalizálódott, és a nevelés-oktatás területén elfogadható jogi szabályozás jött létre.

VALENTIN BEJAN-TOPSI

KATHOLIZISMUS UND KATHOLISCHE ERZIEHUNG UND BILDUNG IN SERBIEN

(Zusammenfassung)

Ich gebe ein kurzes Bild über die rechtlichen Möglichkeiten, sowie über die im Grundgesetz, im Staatskirchenvertrag, im kanonischen Recht, sowie in den aktuell gültigen Gesetzen festgelegte Regelung der katholischen Erziehung und Bildung der auf dem Gebiet von Serbien lebenden katholischen Gemeinschaften, mit Berücksichtigung der Vielfältigkeit der Nation und der orthodoxen Mehrheit im Land.

Die Wirksamkeit des kanonischen Rechts in einem Land hängt stark von den, im Staatskirchenvertrag gesicherten Möglichkeiten ab, im Lichte deren das Grundgesetz verändert werden kann, und neue Gesetze verabschiedet werden können. In Serbien, einem Land, wo durch den orthodoxen Widerstand der mit dem Vatikan abgeschlossene Staatskirchenvertrag trotz mehrerer Versuche und Vereinbarungen nicht anerkannt wurde, konnte die katholische Kirche als in Minderheit lebende Gemeinschaft ihrer allgemeinen Mission nur beengt Geltung verschaffen. Unter solchen Bedingungen sicherten die staatlichen Gesetze nur wenig Raum für die katholische Kirche, ich halte es deshalb für wichtig, ein klares Bild über die Geburt der Staatskirchenverträge sowie über die Ursachen ihrer Nicht-Anerkennung zu verschaffen. Dennoch hat sich die Lage der katholischen Kirche nach dem Balkankrieg normalisiert, und auf dem Gebiet der Erziehung und Bildung wurde eine akzeptable rechtliche Regelung geschaffen.